

vettek el a nyelv törvényein, és olyan szavakat is meg akartak magyarosítani, melyeknél a mindenütt elfogadott nemzetközi kifejezésnek a használata a célnak jobban megfelel, érthető és természetes. Ezek a jelenségek a nagy nyelvújítási harcban sem voltak idegenek. De hogy ennek az ipari nyelvújítási harcnak voltak eredményei, még pedig gyorsan jelentkező eredményei, az is kétségtelen.

Aki a 30-as évek lapjait közvetlenül a szabadságharcot megelőző esztendő lapjaival hasonlítja össze, meglepődhetik a gazdasági műnyelvnek tíz esztendő alatt történt gyarapodásán és *csinosodásán*. Ha vannak is panaszok az idegenrendszerúségek miatt, ezek már egészen más természetűek, mint egy évtizeddel előbb. A propaganda, sok jóindulatú figyelmeztetés és korholás, használt. Az iparosok és kereskedők kezdenek magyarul beszélni, beszélnek magyarul, legfeljebb még bizonytalanok a magyar nyelv használatában. Sokszor nem tudják, hogyan fejezzék ki magukat. A *szógyárnokoknak* és *műszó-rostáknak* ezen kell segíteni.

A „honi” az egész vonalon és minden vonatkozásban divatba jött. Kosuthnak az 1847. év elején van egy nagyon érdekes vezércikke a hazai nyelvhasználatáról, amely az idegenszerúségek, ostorozása mellett nagyon jellegzetesen utal erre a változásra. A zsidógyerek, akit apja tizenöt garas tőke befektetésével „jövő millionaerré” avat, zsinórön skatulyát akaszt a nyakába és utcaszerte buzgón kiabálja a *rrreibholzlit*. A skatulya fölött azonban már ott lóg a felírás, hogy *Hani*. A hanglejtése ennek az ortografiának még idegen, de a jelenlétét nem lehet letagadni. A boltos — még a legprimitivebbje is — nem az idegen portékára büszke, hanem a magyar jelszavakhoz alkalmazkodik. Ez már a magyar *üvegházfiak* munkája. A még megírásra váró magyar gazdaságtörténetben működésüknek erről az oldaláról sem volna szabad megfeledkezni.

(Szeged.)

Tonelli Sándor.

BÉCS FRANCIA IRODALMA.

A magyar irodalom történetét oly közelről érintő bécsi francia irodalom kutatása nagyon hasznos segédeszközt kapott Oravetz Vera disszertációjában: *Les impressions françaises de Vienne, 1567—1850* (Études Françaises publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged, 1930). A dolgozat körül keletkezett kis irodalom*) mutatja, hogy ez a kérdés Oravetz Vera bibliográfiája révén aktuálissá lett és most már szinte megköveteli a továbbkutatást, valamint az anyagból levonható következtetések elvégzését.

Egy ilyen továbbkövetkeztetés igazolja a kérdés fontosságát magyar szempontból.

*

Ismeretes Petz Gedeon sokat idézett tanulmánya *Bessenyei és Destouches* kapcsolatairól (Egyet. Philol. Közl. 1884). Petz Destouches hatásának lényegét mérlegelve föltételezte, hogy Destouches „filozófusai” — Bes-

*) V. ö. Eckhardt Sándor, A bécsi francia könyvek bibliográfiája (Egyet. Philol. Közl. 1931 és Napkelet 1930: 1092). — Zolnai Béla, Bécsi francia nyomtatványok (Széphalom 1931: 121). — Hans Zedinek, Französische Wiener Drucke von 1567-1850 (Reichspost 1931. máj. 19). — Hans Zedinek ism.: Zentralblatt für Bibliothekswesen 1931: 677.

senyei *Philosophus*ának mintái — megjelentek a bécsi színpadon és hogy Bessenyei a *L'Homme singulier* című darabot láthatta. Ennek a kérdésnek végleges eldöntését a bécsi francia színház történetének megírása hozta,**) de Bessenyei szempontjából nem is kellett megvárunk a bécsi francia színház műsorának publikálását, mert Oravetz Vera adataiból kitűnik, hogy Destouches darabja a bécsi könyvpiacon könnyen hozzáférhető volt 1762, 1764 és 1768-as bécsi francia kiadásokban. Destouches-nak egyébként más darabjai is sűrűn szerepelnek a bécsi francia irodalomban. Petz Gedeon hatás-kimutatásának lehetőségét tehát a bécsi francia nyomtatványok bibliográfiája erős külső érvvel támasztja alá.

*

Az alábbiakban egy pár pótlást közlünk Oravetz Vera bibliográfiájához, amely — mint minden bibliografia — talán sohasem lesz teljes...

1730.

Catéchisme de Montpellier...

Oravetz Vera adata, 66. l. — Első kiadás: Paris 1702 (imprimé par ordre de Messire Charles Joachim Colbert, Evêque de Montpellier). Szerzője François-Aimé Pouget. — V. ö. (Patouillet) Dictionnaire des livres jansénistes, Anvers 1852, II: 276.

1732.

Tillemont: *Histoire des Empereurs...*

Oravetz Vera adata, 66. l. — Szerzőjének teljes neve: Sébastien Le Nain de Tillemont. — Első kiadása Paris 1690-97.

1750.

Stock, Simon: *Exercice journalier de piété à l'usage de Sa Majesté l'Impératrice Reine d'Hongrie et de Bohême*. Traduit de l'Allemand en François par le R. P. — Carme déchaussé, Aumonier de la Garde des sept Suisses de Sa Majesté Imperiale. Imprimé à Vienne en Autriche, chez Jean Pierre van Ghelen, Imprimeur aulique de Sa Majesté Imperiale Royale. Se vend chez Jean Christ. Held, Libraire Relieur à la rue de la Cour vulgairement Kolmarck. 1710. Avec Permission, Aprobation, et Privilege.

12° 10 + 257 + 3. l. — Megvan a Nemz. Muz.-ban: „Mor. 2504.“ — Az egykoru kötés főírása: „Heures de Cour.“ — Zolnai Béla szíves közlése.

Tillemont: *Histoire Ecclésiastique...*

Oravetz Vera adata, 66. l. — V. ö. főntebb. — Első kiadása Paris 1693-98.

1761.

Entretiens avec Jésus-Christ...

Oravetz Vera adata, 98. l. — Az első kiadás (Toulouse 1728) címe valamivel hosszabb: ... et pour s'en approcher dignement; par un Religieux Bénédictin de la Congrégation de S. Maur. — Patouillet szerint (i. m. II: 33) szerzője: Dusaull.

1763.

Royaumont: *Histoire du V. et du N. Testament...*

Oravetz Vera adata, 105. l. — A könyv szerzője nem más, mint Nicolas Fontaine janzenista, aki csak pseudonyme-ként használta a R. nevet. — A könyv megjelenési évi Sainte-Beuve (Port-Royal, 1878, III: 247) és Patouillet (i. m. II: 223) szerint: 1669.

** V. ö. J. Witzenetz, Le théâtre français de Vienne. (Études Françaises 5). Szeged 1932: 52.

1767.

Racine, Jean: *Abrégé de l'Histoire de Port-Royal*, par M. —, de l'Académie françoise, ouvrage servant de supplément aux trois volumes des oeuvres de cet auteur. Imprimé à Vienne et se trouve à Paris chez Lottin le jeune . . . 1767. 12°.

Első kiadása Cologne 1742, első teljes kiadása a bécsi nyomtatvány. — V. ö. Moland Oeuvres complètes de J. Racine, Paris 1876, VI. köt. IV-VI. l. — A bécsi kiadást említi még a következő antikváriusi katalogus: Le Fouineur, 54 rue du Montparnasse, Paris, Cat. 31, 64. l. 932. sz. (Z o l n a i Béla szives közlése).

[Paccori, Ambroise:] *Avis salutaire* . . .

Oravetz Vera adata, 113. l. — Azonos a 112. lapon szereplő *Avis* . . . c anonim munkával.

1775.

Abrégé de toutes les sciences, à l'usage des enfans de six ans jusqu'à douze. Édition revue et presque refondue. Vienne, chez Jean-Thomas de Trattner. 1775. 8° 78 l.

Megvan a szegedi Somogyi-könyvtárban: „Fc 1408.”

1782.

[Levesque Pouilly de Burigny, Jean:] *Traité* . . .

Oravetz Vera adata, 135. l. — Reusch (Index der verbotenen Bücher, Bonn 1885, II: 574) szerint a szerző neve helyesen: Buvigny.

Lettres de notre Saint père le pape (Pius VI) et de Sa Majesté l'empereur (Joseph II), telles qu'elles ont paru dans le supplément de la Gazette de Vienne, du 6 Mars 1782, suivies des remontrances du cardinal archevêque de Strigonie, primat de Hongrie. En latin et en françois. Nouvelle édition, soigneusement corrigée avec des notes en réponse à une lettre anonyme. A Rome. 8°, 142 l., 1782.

Nem bécsi nyomtatvány, de egy bécsi francia ujságból készült utánnymat. — V. ö. Petrik II: 586.

1784.

André, Abbé: *Histoire générale et particulière de Bohême*, par. — A Vienne et à Strasbourg, chez les Frères Gay imprim. A Paris chez Nyon, Belin et Lamy libraires. 1784. 8°, 2 kötet, XXIV + 467 és 444 l. + 1 táblázat.

Ez a cím teljesebb, mint Eckhardt (i. h. 15. sz.) és Z o l n a i (i. h. 122. l.) adata. — Megvan a szegedi Somogyi-könyvtárban: „Ga 1015.”

1790.

Nouveau dictionnaire françois-allemand et allemand-françois à l'usage des deux nations. Nouvelle édition, corrigée et augmentée. A Vienne, Prague et Brünn, chez Jean-Thomas de Trattner. 1790. 8°.

A szegedi Somogyi-könyvtár példánya — csak a második kötet, IV + 1747 l. —: „Hd 892.”

1795.

Gros catéchisme du diocèse de Chartres. Imprimé par l'ordre de Monseigneur l'illustrissime et révérendissime Pierre Augustin Bernardin de Rosset de Fleury, évêque de Chartres. Divisé en quatre parties. A Vienne de l'imprimerie d'Ignace Grund. 1795. 8°, 144 l.

Szegedi Somogyi-könyvtár: „Ad 1159.”

1810.

Genlis, Mme de: *Sainclair ou la victime des sciences et des arts*. Nouvelle, par —. A Vienne et Prague, chez François Haas libraire. 1810. De l'imprimerie d'Antonie Strauss. 12°, 106 l.

Szegedi Somogyi-könyvtár: „Hf. 680.“

1815.

[Fénelon:] *Lettre de M. François de Salignac de la Mothe Fénelon, archevêque-duc de Cambrai à M. l'évêque d'Arras sur la lecture de l'Écriture Sainte en langue vulgaire*. Suivant l'édition de Paris de 1791. Vienne 1815. De l'Imprimerie des PP. Arméniens Mechitaristes. 8°, 42. l.

Az egri Érseki-könyvtár példánya (Czimjegyzék I, 1893: 87) alapján. — Zolnai Béla szíves közlése.

1840.

Fénelon: *Les aventures de Télémaque*... 1840. 8°, 192 + 189 l.

Eckhardt adata (l. h. 30. sz.) — Megvan a szegedi Somogyi-könyvtárban: „Hf 2227.“

1846.

Deryaux, Antoine: *Reflexions sur l'organisation végétale et animale, la transformation des matières, l'immortalité de l'âme, la définition du mouvement perpétuel que la nature offre aux yeux des hommes, et un nouveau système sur la marche des astres*. Par —. Vienne, imprimerie et lithographie de Timon frères. 1846. 8°, 2 + 62 l. + 2 térkép.

Szegedi Somogyi-könyvtár: „Db 195.“

Év nélkül.

Nouveau dictionnaire allemand-français et français-allemand. Septième édition, refondue et augmentée de près de mille articles. Vienne, chez Antoine Strauss imprim. et chez Antoine Doll libraire. 8°, 2 köt., VII + 560; 561—1104 l.

A szegedi Somogyi könyvtár példánya: „Hd 38.“

Staël-Holstein: *De l'Influence des passions sur le bonheur des individus et des Nations*. Vienne, chez Schrämbli.

8°, 349: l. — Megvan a szegedi egyetem Francia Philologiai Intézetének könyvtárában (Oravetz Vera szíves közlése.)

*

Tekintettel arra, hogy adataink nagyrészt a szegedi Somogyi-könyvtár szolgáltatta, Eckhardt Sándor adatai pedig jórészt az aradi könyvtárból valók: valószínűnek tarthatjuk, hogy egyéb hazai könyvtárak (Eger, Debrecen, Pécs, Szombathely) átvizsgálása szintén haszonnal járna a bécsi francia bibliografia szempontjából. De az így előkerülő adatok annak is bizonyosságai lesznek, hogy a magyarországi francia kulturát közvetlenül a bécsi francia kiadók látták el könyvekkel.

(Szeged.)

Jezerniczky Margit.